

МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДАЛЕКОГО СХОДУ

УДК 811.521'282.2-26:82-3

КАНСАЙСЬКИЙ ДІАЛЕКТ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО “Я” В ЯПОНСЬКІЙ ПРОЗІ (на матеріалі творів Накагамі Кенджі)

Ірина Батюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича,
вул. Університетська, 1, ауд. 239, Львів, Україна, 79000,
тел.: (+38032) 239 47 04, e-mail: batyusya10@yahoo.com*

Розглянуто одиниці кансайського діалекту, відображеного у творах Накагамі Кенджі. Виявлено найхарактерніші лексичні одиниці та граматичні ознаки цього діалекту. Також з'ясовано те, що автор використав діалект, щоб показати свою належність до касти буракумін, і наголосити на тому, що це жива мова, яка не є винаходом системи уніфікації мовлення і письма періоду Мейджі.

Ключові слова: кансайський діалект, літературна мова, система уніфікації мовлення та письма, гетто.

Вивченням діалектизмів у японських літературних текстах займалися такі дослідники, як Дж. Купчік, Ю. Маршал, М. Моласкі, С. Рабсон, Ю. Мацушіта, Т. Ясуй та багато інших. В українському японознавстві ця тема ще залишається малодослідженою.

До терміна “діалектизм” у “Малій філологічній енциклопедії” подано таке пояснення: “Діалектизми [грец. *dialektos* – мова; розмова; наріччя] – 1. Фонетичні, граматичні й лексичні особливості, притаманні певним діалектам, уживані в мові художньої літератури як засіб стилізації. 2. Специфічні риси певних діалектів (фонетичні, граматичні, лексичні, акцентуаційні), які вкраплюються в мовлення, що загалом відповідає нормам літературної мови” [1, с. 105].

Автори художньої літератури часто використовують діалектизми у творах. Про одну з причин такого вживання говорить дослідниця О. Лаптева: “[...] письменник для стилізації під усно-розмовну мову може використовувати і такі мовні засоби, які у своїй сукупності в усно-розмовному мовленні насправді не виступають, але здебільшого вживається один або декілька з них. Отже, мова письменника виявляється більш оснащеною” [2, с. 65].

Накагамі Кенджі – видатний японський письменник, був шостою дитиною в сім’ї нащадків касты буракумін – вигнанців японського суспільства. Народився у 1946 році в місті Шінгу (префектура Вакаяма). Займався питанням японської мови, поділяв позицію стосовно японської мови таких драматургів, як Бецуяку Мінору та Кара Джуро, котрі скептично ставилися до японської мови. Вони належали до 焼跡世代 *yakeato sedai* “покоління тих, хто вижили після війни”. Оскільки у такому молодому віці їм довелося пережити драматичну політичну трансформацію від мілітаризму до післявоєнної демократії, їхній скептицизм, можливо, впливав ще й з досвіду дитинства, адже їм довелося побувати у якості свідків радикальних змін, які відбулися в системі цінностей людей після поразки Японії у війні. Накагамі Кенджі, як представник 団塊世代 *dankai sedai* покоління демографічного сплеску, поділяв цей скептицизм. Наприклад, він заявляв, що “Мова є брехнею” [7, с. 84], і цю недовіру висвітлював у своїх ранніх працях 60–70-х років. Сучасна японська мова була для нього винаходом, що утворився у результаті впровадження 言文一致 *genbun itchi* “системи уніфікації мовлення і письма” періоду Мейджі. Для нього вона була дефектною сама у собі [3; 4].

До прикладу такий скепсис та несприйняття стандартизованої японської мови звучали у його творі 『千年の愉楽』 *Sennen no yuraku* “Тисячолітня насолода”:

路地でただ一人の産婆で亭主が毛坊主の礼如さんだというオリュウノオバに新式の音の出る機械をもって舶来の歌をきかせて来たが、甘やかな絹を裂くような声は何をうたっているのか、さっぱり聴きとれない。「なんなよ、他の国の言葉でうたわれてもわからんよ」とオリュウノオバが言うと、オリエントの康は悲しげな顔をして「日本語じゃ」と言う。オリュウノオバは新時代が来たと思いらされた気がしたのだった。日本人が日本語でうたっているのと同じ日本語をしゃべっている自分がさっぱり聴きとれず、鳥の鳴き声のようにただ音だけが耳に響く [8, с. 137–138].

Roji de tada hitori no samba de teishu ga kebouzu no Reijo san da to iu Oryuu no Oba ni shinshiki no oto no deru kikai wo motte hakurai no uta wo kikasete kita ga, amayaka na kinu wo saku you na koe ga nani wo utatte iru no ka, sappari kikitorenai. “nan na yo, hoka no kuni no kotoba de utawaretemo wakaran yo” to iu to, Oriento no Yasu wa kanashige na kao wo shite “Nihongo ja” to iu. Oryuu no Oba ga shinjidai ga kita to omoishirasareta ki ga shita no datta. Nihonjin ga nihongo de utatte iru no wo onaji nihongo wo shabette iru jibun ga sappari kikitorezu, tori no nakigoe no you ni tada oto dake ga mimi ni hibiku.

“Він приніс Орю но Оба, єдиній повитусі в гетто, одруженій з селянином Рейджьо, який прислуговував буддійським священиком, послухати закордонну пісню, що лунала з новомодного аудіопристрою. Голос звучав так, наче розривав м’який шовк, але зовсім не можна було збагнути, про що співали. Орю но Оба промовила: «Що ж це таке, я ж не розумію, про що співають іноземною мовою», – на що їй понуро відповів Орієнто но Ясу: «Це японська». Її наче змусили збагнути, що прийшла нова ера. Вона анітрохи не розуміла, про що співав япо-

нець, хоча і говорила тією ж японською мовою, у вухах лиш відлунувало щебетом птахів”.

Подібне порівняння мови зі щебетом птахів фігурувало ще у поетичній антології “Маніосю” поряд зі словом 東 *azuma* “східні провінції” трапляється 枕詞 *makurakotoba* (сталий епітет) 鶏が鳴く *tori ga naku* “пташки цвірінькають”, що вказує на несприйняття мешканцями столиці мови людей зі східних провінцій, яка була настільки їм незрозумілою, що нагадувала щебет пташок.

У своїх романах Накагамі Кенджі використовував елементи кансайського діалекту, розповсюдженого у районі Кінкі, що на півдні Японії. Він охоплює такі префектури, як Хього, Міе, Нара, Сіга, Вакаяма, а також міста Осака та Кіото. Звичайно, наявні деякі відмінні риси у діалектах цього району, але є певний сталий набір діалектних одиниць, котрі поширені по усій території Кінкі. Використання кансайського діалекту давало змогу Накагамі Кенджі виразити певну приналежність до кола людей, які проживали в гетто буракумін, оскільки вони використовували його у повсякденному спілкуванні. У творах найчастіше вживається лексема あかん *akan*. Її можна також співставити з літературним 駄目 *dame* “не можна, невдало”. У романі “Мис” (『岬』 *Misaki*) あかん *akan* наявна в такій цитаті: 「酒はあかんのやよ」と、姉は、七輪の横に皿を置く。」 [11, с. 173] “*Sake wa akan no yo to, ane wa, shichirin no yoko ni sara wo oku.* “*Agi, ne nui alko-golio*” – сказала сестра, поклавши тарілку біля плити”. У романі “Бальзамін” у такій цитаті:

「フサは女中が怒り出すかもしれないと思って「あかんよと郁男をにらもつける。」 [10, с. 170]

Fusa wa jochuu ga okoridasu kamoshirenai to omotte “Akan yo” to Ikuo wo niramitsukeru.

“Він подумав, що Фуса і покоївки розсердяться, і сказав, люто глянувши на Ікуо: «Не можна»”.

У словнику 『大阪ことば辞典』 *Oosaka kotoba jiten* “Словнику осакської мови” в поясненні до слова あかん *akan* зазначено, що у тому ж значенні вживають アカヘン *akahen*. あかん *akan* є зміненою версією アカヌ *akanu* – заперечної форми слова アク *aku*, але це аж ніяк не アカナイ *akanai*, яке стосується, наприклад, того, що покришка та двері не відкриваються. Можна також сказати イカン *ikan*, але між цими словами є відмінність, яку не можна показати на письмі. У будь-якому випадку アカン *akan*, アカントレ *akantare*, アカンヤッチャ *akanyaccha* – це не イカン *ikan*. У словнику 『大言海』 (*Daigenkai* “Дайгенкай” – дослівно “Великий океан слів”) є таке пояснення: “Це скорочення від 埒明かぬ *rachi akanu* (бути невстановленим, невирішеним). Використовується в околицях Кінай. Не наставати, бути неможливим, бути непотрібним”. Побутує у районах Кінкі, Чюгоку та Шікоку. Якщо уважніше придивитися до слова アカン *akan*, яке побутує в Осаці, можна стверджувати, що у нього м’яке звучання. Порівняно з токійським діалектом, який відзначається скорочені-

стю форм, різкістю, точністю та маскулітністю, камігатський характеризується повільністю, м'якістю, плавністю, фемінністю” [15, с. 13].

У 『日本語方言辞書—昭和・平成の生活語—』 *Nihongo hougen daijiten* “Діалектному словнику японської мови: побутова мова років Шьова та Хейсей” Й. Фуджівари подано ще таке пояснення до アカン *akan*: “Непотрібний, марний. У так званому діалекті кінкі воно часто виконує допоміжну функцію і є дещо ідіоматичним. Якщо люди району Кінкі почують від когось слово アカン *akan*, то не зможуть на це нічого відповісти [12, с. 88].

Зараз вживання цього слова не обмежується лише Кінкі. Хвилі його розповсюдження простягаються на схід та захід, у чому і полягає сила діалекту кінкі”. Наведено у словнику цитати з прикладами вживання цього слова у різних місцях, наприклад, на острові Аваджі та у південно-західній частині Таджімі префектури Хього, у районі Кейханшін (Кіото–Осака–Кобе), у місті Шінгу префектури Вакаяма, у східній частині району Йошіно префектури Нара, південній частині Іга (назва старої провінції) префектури Міе, і на півострові Окутано префектури Кіото, на острові Манабе в Бічю (назва старої провінції) префектури Окаяма, у префектурах Тотторі та Кагава острова Сікоку, а також у префектурах Фукуї, Гіфу, Тояма та Аїчі [12, с. 88–90].

У першому томі 『日本方言大辞典』 *Nihon hougen daijiten* “Великого діалектного словника японської мови”, крім пояснення значення слова アカン *akan*, наведено також його варіанти, і конкретизовано місце їхнього побутування. Наприклад, окрім згаданих у “Діалектному словнику японської мови: побутова мова років Шьова та Хейсей” префектур, наведено ще й такі місця вжитку あかん *akan* (у словнику це слово, як і його варіанти, подано хіраганою), як місто Джьоецу префектури Ніігата, округ Шімоїна префектури Нагано, місто Імабарі та округ Шюсо префектури Ехіме, окрім того, вказано його вживання у префектурах Шідзуока, Аїчі, Токушіма, Кагава, Кочі. Серед варіантів поданої лексеми у словнику наведено різні варіанти. Наприклад, あかぬ *akanu* вживається у місті Ісе префектури Міе, あつかん *akkan* – в окрузі Сембоку, あかな *akana* – у місті Кобе префектури Хього, あかへん *akahen* – в окрузі Йоро префектури Шіга, в Іга (назва колишньої провінції, що розташовувалася у західній частині префектури Міе), південній частині префектури Шіга, місті Осака, місті Кобе префектури Хього, префектурі Нара, окрузі Мінамітакакі префектури Нагасакі, あかせん *akasen* – в окрузі Йоро префектури Шіга, あかひん *akahin* – в префектурі Нара, あきやへん *akyahen* – в окрузі Сембоку префектури Осака, あきやせん *akyasen* – в окрузі Інаба префектури Гіфу, в окрузі Хігашікасугаї префектури Аїчі, місті Хіконе префектури Шіга, місті Кобе префектури Хього, окрузі Аріда та Муро префектури Вакаяма, あきやひん *akyahin* – округу Такено префектури Кіото, あけへん *akehen* – в місті Осака, окрузі Ака префектури Хього, місті Кобе, північній частині префектури Вакаяма, префектурі Токушіма, あけせん *akesen* – в окрузі Асува префектури Фукуї, окрузі Хігашікасугаї префектури Аїчі, あけへな *akehena* – у північній частині префектури Вакаяма, あきまへん *akimahen* – в окрузі Гамо префекту-

ри Шіга, префектури Кіото, в окрузі Сайо префектури Хього, місті Кобе, в окрузі Шюсо префектури Ехіме, あきません *akimasen* – Накашіма та Хігашікасугай префектури Аїчі, в місті Ісе префектури Міе, в місті Кобе префектури Хього, префектури Вакаяма [5, с. 29].

В 『上方言葉源辞典』 *Kamigata kotoba gogen jiten* “Етимологічному словнику мови камігата” зазначено, що “вживання あかん *akan* розпочалося ще у XVIII столітті в роки Генбун (1736–1741). Слово це найчастіше використовували як заперечення, але також паралельно могли вживати ствердну та заперечну форми – Аку *aku* та Акан *akan*, як-от в такому прикладі: 「アクかアカンかやってみんとわからへん」 *Aku ka akan ka yatte min to wakarahren* “Якщо не спробуєш, то не знатимеш, чи вдасться, чи не вдасться”, водночас може виступати частиною риторичного запитання: 「アクもんか」 *Aku mon ka* “Хіба вдасться?”. Ще так говорять: Ака-хен *akahen* та Аке-хен *akehen*. Ввічливими варіантами є: Акіма-хен *akimahen* та Ака(ке)шіма-хен *aka(ke)shimahen*” [14, с. 2].

У творі 『黄金比の朝』 *Ougonhi no asa* “Ранок золотого перетину” наявна лексема どあほ *doaho*, яка звучить гостріше, ніж 阿呆 *ahou* літературної мови, що в перекладі означає “дурень”. Такий ефект досягається за допомогою префікса ド *do*. Проілюструвати це можна у такій цитаті: 「どあほ」男は言う [9, с. 104]. “*Doaho*” *otoko wa iu*. “Ти повний дурень”, – сказав чоловік. Префікс ド *do* використовують для підкреслення слова. У “Діалектному словнику японської мови: побутова мова років Шьова та Хейсей” наведено лексему 「どずかん」 *dozukan*, яка має значення 「大嫌いだ。いけ好かない。」 *daikirai da. Ikesukanai* “Ненависний. Відразний” [13, с. 304]. Також у цьому словнику наведено посилання на 『全国方言辞典 補遺篇』 “*Zenkoku hougen jiten hoihen*” “Додатки до всеяпонського словника японської мови”, де вказано, що у префектурі Гіфу окрузі Гудзьо є слово 「ドズカン人」 *dozukan hito* “огидна людина”. А от вислів ドズク (ド好く) *dozuku* не часто вживається. Афікси ряду だ *da* мають природне (дещо грубе) звучання. Сфера вжитку досить велика – охоплює різні частини мови, іменники, прикметники та дієслова зокрема [13, с. 304].

У романі “Бальзамін” вжито підсилювальну частку ど *do*. У “Діалектному словнику японської мови: побутова мова років Шьова та Хейсей” зазначено, що ド (ドー) *do (doo)* – це діалектна версія літературної частки ぞ *zo*, і вживають її переважно чоловіки. Побутує по всій території Японії [13, с. 305]. Наявна у такій цитаті:

脇に来たフサに「ゴタゴタにしたたど」ぶっきらぼうな怒ったような声だった。[10, с. 104].

Waki ni kita fusa ni “Gotagota ni shitata do” bukkirabou na okotta you na koe datta.

“У бік Фуси пролунав різкий, наче сповнений гніву, голос: «Ох, і вляпався ж я»”.

У романі “Мис” вжито суфікса やん *yan* замість суфікс さん *san*: 「姉やんのカードマンになってえよ。」 [11, с. 175]. *Aneyan no kaadoman ni nattee yo.* – “*Ти, сестричко, краще стань охоронцем*”. Про суфікс ヤン *yan* йшлося у “Діалектному словнику японської мови: побутова мова років Шьова та Хейсей”. Пояснення у ньому розпочалося з того, що було наведено паралельно два слова: 「兄さん」 *anisan* 「兄ヤン」 *aniyan*, причому зазначалося, що порівняно з さん *san*, суфікс ヤン *yan* дещо менш ввічливий, хоча передає особливість близьких стосунків мовця та співрозмовника, і поширений по всій Японії. Також там зазначено, що він уже так часто не вживається. Згадано також той факт, що місцеві жителі північного сходу префектури Ібаракі вживали його ще у шкільні роки (10-му році Шьова, тобто у 1935 році), і зазвичай робили це хлопці [13, с. 615].

У другому томі “Великого діалектного словника японської мови” про суфікс ヤン *yan* зауважено: “Приєднується до імен або до слів, що позначають людину, і є фамільярним. Аналогами його є さん *san* та ちゃん *chan*”. Вказано місце побутування цього суфікса, а саме, у м. Фукушіма, в окрузі Макабе префектури Ібаракі, в префектурах Точігі, Гумма, в окрузі Цукуї префектури Канагава, в місті Садо префектури Ніігата, префектурах Фукуї, Яманаші, у місті Уеда та місті Саку префектури Нагано, префектурі Міе, місті Хіконе префектури Шіга, а також префектурах Кіото, Осака, окрузі Како префектури Хього, префектурах Нара, Вакаяма, у місті Ідзумо префектури Шімане, на острові Окіношіма, префектурах Хірошіма, Токушіма, Кагава, в окрузі Очі та місті Імабарі префектури Ехіме, префектурах Кочі, Сага, Нагасакі, в округах Тамана та Шімомашікі префектури Кумамото, в префектурі Ойта, місті Міядзакі та Нобеока префектури Міядзакі [6, с. 2481].

У статті розглянуто деякі приклади вживання діалектних елементів Накагамі Кенджі у творах. Встановлено, що використання кансайського діалекту є одним зі складових його авторського стилю.

*Стаття: надійшла до редакції 16.12.2013
доопрацьована 20.02.2014
прийнята до друку 23.04.2014*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мала філологічна енциклопедія / укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2007. – 478 с.
2. *Лантева О. А.* Русский разговорный синтаксис. – Изд. 2-е / О. А. Лантева. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 400 с.
3. *Masahito T.* Scepticism towards Kotoba (Language): Betsuyaku Minoru and the ‘Small Theatre Movement’ (Shougekijou Undou) in the 1960s. (Asia Reconstructed: Proceedings of the 16th Biennial Conference of the ASAA) [Electronic resource] / T. Masahito. – Access mode: <http://coombs.anu.edu.au/SpecialProj/ASAA/biennial-conference/2006/Takayashiki-Masahito-ASAA2006.pdf>

4. 浅野 麗. 「僕」と「社会」の交渉をめぐる力学: 中上健次「不満足」・「日本語について」・「あなたを愛撫するユビ」論 // 三田國文. - 47. - 東京: 慶應義塾大学国文学研究室, 2008. - 53-66 頁.
5. 小学館国語辞典編集部. 日本方言大辞典. 上巻 / 小学館国語辞典編集部. - 東京: 小学館, 1989. - 1346 頁.
6. 小学館国語辞典編集部. 日本方言大辞典. 下巻 / 小学館国語辞典編集部. - 東京: 小学館, 1989. - 2596 頁.
7. 高屋敷 真人. 自律とは何か?: 中上健次の「書くこと」の意味について // 関西外国語大学留学生別科日本語教育論集. - 16. - 大阪: 関西外国語大学, 2006. - 73-98 頁.
8. 中上健次. 千年の愉楽 / 中上健次. - 東京: 小学館文庫, 1999. - 272 頁.
9. 中上健次. 中上健次全集. 初期小説集. 16 巻 / [柄谷行人編集]. - 東京: 集英社, 1995. - 第2巻. - 611 頁.
10. 中上健次. 鳳仙花 / 中上健次. - 東京: 新潮文庫, 1980. - 399 頁.
11. 中上健次. 岬 / 中上健次. - 東京: 文春文庫, 1995. - 267 頁.
12. 藤原与一. 日本語方言辞書—昭和・平成の生活語—. 上巻 / 藤原与一 // 東京: 堂出版, 1996. - 720 頁.
13. 藤原与一. 日本語方言辞書—昭和・平成の生活語—. 下巻 / 藤原与一. 東京: 堂出版, 1997. - 672 頁.
14. 堀井令以知. 上方ことば語源辞典 / 堀井令以知. - 東京: 堂出版, 1997. - 672 頁.
15. 牧村史陽. 新版大阪ことば辞典 / 牧村史陽 // 東京: 講談社, 2004. - 772 頁.

**KANSAI DIALECT AS INSTRUMENT OF THE AUTHOR'S
SELF REPRESENTATION IN JAPANESE PROSE
(on the base of literary works written by Nakagami Kenji)**

Iryna Batyuk

*Ivan Franko National University of L'viv,
Professor Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies,
1, Universytets'ka Str., room 239, L'viv, Ukraine, 79000,
tel.: (+38032) 239 47 04, e-mail: batyusya10@yahoo.com*

The purpose of the given research is to find out and investigate features of the Kansai dialect reflected in the literary works written by Nakagami Kenji. There we can find the most typical lexical units and grammatical features of the Kansai dialect. It is also investigated, that the author used dialect to show his belonging to the caste of burakumin and for emphasis that this living language is not an invention of the unification system of speech and writing of the Meiji period.

Key words: Kansai dialect, literary language, unification system of speech and writing, ghetto.

**КАНСАЙСКИЙ ДИАЛЕКТ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ
АВТОРСКОГО “Я” В ЯПОНСКОЙ ПРОЗЕ
(на материале произведений Накагами Кэнджи)**

Ирина Батюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра востоковедения имени профессора Ярослава Дашкевича,
ул. Университетская, 1/239, Львов, Украина, 79000,
тел.: (+38032) 239 47 04, e-mail: batyusya10@yahoo.com*

Рассмотрены диалектные единицы Кансайского диалекта, отраженного в произведениях Накагами Кэнджи. Выявлены наиболее характерные лексические единицы и грамматические признаки этого диалекта. Также выяснено, что автор использовал диалект для того, чтобы показать свою принадлежность к касте буракумин и подчеркнуть, что этот живой язык не является изобретением системы унификации речи и письма периода Мейджи.

Ключевые слова: кансайский диалект, литературный язык, система унификации речи и письма, гетто.